

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ערש"ק פרשת יתרו תשע"ה שנה ד' גליון 172

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל chagitben@neto.net.il

הנושא: הגוי האכזרי מול היהודי הרחמן

ומספר הירושלמי על אשתו של רבי יוסי הגלילי שהיתה מצערת אותו הרבה, עלה אליו רבי אלעזר בן עזריה ואמר לו: רבי עזוב אותה גרש אותה כיון שאינה מכבדת אותך. אמר לו: כתובתה מרובה עלי. אמר לו ראב"ע: אני אתן לך כתובתה וגרשה, נתן לו ראב"ע לר' יוסי כתובתה וגירשה, הלכה ונשאת לשומר העיר, ירד השומר מנכסיו ונעשה סומא והיתה אשתו מחזרת על כל פתחי העיר ומנהגת אותו לקבץ נדבות, פעם אחת חזרו על כל העיר ולא נתנו לו כלום, אמר לה: האם אין כאן שכונה אחרת? אמרה לו: יש כאן שכונה שדר בו אישי שגירשני ואין לי כח להיכנס לשם. התחיל להכותה שתיכנס, עבר ר' יוסי הגלילי ושמע קולה שמתבזית בשוק ולקחן ונתנן בתוך אחד הבתים שלו והיה מעלה להם מזונות כל ימי חייהם על שם "ומבשרך לא תתעלם" זו גרושתו.

וישנה עוד מדרגה גבוהה מזו והיא להשתתף בשמחתו של השני היות והצער של השני באופן טבעי מעורר אצל האדם רגש של רחמנות, אבל כאשר אירע לשני איזה ענין של שמחה ומשתתף בשמחתו ומרגיש שמחה בעצמו משמחתו של חברו, זוהי מדרגה גבוהה יותר. הגאון רבי מרדכי פוגרמנסקי זצ"ל אמר פעם, שמי שמשתתף בצערו של הזולת הוא במדרגת "אדם", אך המשתתף בשמחתו של הזולת ומרגיש שזהו כמו שמחתו שלו אין זה "אדם" כי אם "מלאך".

ועפ"ז ביאר הגאון מקוז'אגלוב רבי אריה צבי פרומר ראש ישיבת חכמי לובלין זצ"ל את האיסור של "לא תחמוד" שהקשו המפרשים: איך אפשר לצוות על החמדה?

וביאר שחז"ל במסכת סנהדרין (קה): אומרים שבכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו. והיינו, מכיוון שבכל הנוגע לבנו ותלמידו מרגיש האדם שהענין הוא שלו עצמו ועל כן אין האדם מקנא בהם, כשם שאין הוא מקנא בדברים שיש לו עצמו. ומכיוון שהתורה הקדושה מחייבת ב"ואהבת לרעך כמוך", וכשמרגיש כזאת אהבה לחבירו אזי שמח הוא בכל שמחה שיש לחברו, כאילו שהענין הוא שלו עצמו, וממילא אין שום מקום לקנאה. ומובן הציווי של "לא תחמוד" שענינו להגביר את הענין של "ואהבת לרעך כמוך" עד שירגיש שמחה כה גדולה בשמחת חברו, כאילו זה שמחתו שלו עצמו וממילא לא יחמוד ולא יקנא בשל חברו.

רק כאשר יתרו רואה בצערו של משה רבינו אשר דן את ישראל מהבוקר עד הערב, רואה בצערן של ישראל הממתינים שעות בתור על פתחו של משה רבינו, ואף בא בעצה מעשית להקים שרי עשרות חמישים ומאות וכו'. הרי שחש הוא בכאבו של השני, יודע הוא להשתתף בצערו של השני עתה ניתן לצרפו אל האומה הקדושה – עם ישראל.

כשנפגש יתרו עם משה רבינו ומבקש ממנו לשמוע על הניסים שאירעו לעם ישראל לאחרונה, "ויספר משה לחותנו את כל התלאה אשר מצאתם בדרך", מה ראה משה לפתוח באוזני חותנו דווקא בצרות והייסורים שעברו עליהם בדרך. מדוע לא להתמקד בחצי הכוס המלאה ולהראות לו את כל הניסים והנפלאות שנעשו לכלל ישראל, ועד כמה בורא עולם אוהב אותנו.

חז"ל ביבמות (עו סוע"א) אומרים לנו שבימי דוד המלך ושלמה בנו, לא קיבלו גרים שרצו להיות חלק מעם ישראל. מדוע? מסביר הרמב"ם (פרק י"ג מהלכות איסורי ביאה הי"ד) שאצל דוד המלך היו מתגיירים מחמת פחד ואצל שלמה המלך היו מתגיירים בשביל המלכות והטובה והגדולה שהיתה לעם ישראל ולא היו מתגיירים באמת לשם שמים.

אולם נראה לומר שיש כאן סיבה עמוקה יותר.

עם ישראל במהותם "שלשה סימנים יש באומה זו הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים" (יבמות ע"ט), חשים הם את צערן של השני, שונה הדבר אצל הגוי שהוא במהותו אכזרי כמו שאומר הספרי (עקב י"ב, ל"א): אמר רבי עקיבא: אני ראיתי גוי אחד שכפתו לאביו והניחו לפני כלבו ואכלו. ע"כ. אכזריות כזו לא נראה אצל עם ישראל.

וכך כותב הרמב"ם (פ"ב מהלכות תשובה ה"י): אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס, אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס. ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול, מוחל בלב שלם ובנפש חפוצה. ואפילו הצר לו וחטא לו הרבה, לא יקום ולא יטור, וזהו דרכם של זרע ישראל ולבם הנכון, אבל העובדי כוכבים ערלי לב אינן כן אלא ועברתן שמרה נצח. וכן הוא אומר על הגבעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו: "והגבעונים לא מבני ישראל המה".

כאשר בא גוי עם טבע מולד של אכזריות, אנו עומדים ומספרים לו על צרותיהם של כלל ישראל, על הסבל שיש אצל כלל ישראל, כדי ללמד אותו להשתתף בצערם ובסבלם. אם רוצה אתה להיכנס לפיתחה של היהדות הרי שהדבר הראשון הוא השתתפות בסבלו של הזולת.

למשל, דין מענין מצאנו בירושלמי (כתובות פ"א ה"ג) על הפסוק בישעיה (נ"ח) "מבשרך לא תתעלם" – "או גרושתו". ובפני משה "שהיתה קרובתו ובשרו". ונפסק כך בשו"ע (אהע"ז סימן קי"ט, סעיף ח') שמצוה לאדם לזון גרושתו יותר מבשאר עני. ולכאורה הרי כעת עזבה ומה איכפת לנו שפעם היא היתה חלק מבשרו שנאמר "מבשרך לא תתעלם"? אלא זו מעלת עם ישראל הרחמנים, כי כשהיתה אשתו ודאי אהבה והיו לבשר אחד, ואילו עכשיו כשגירשה הרי הרחמנות מחייבת לעשות עמה חסד יותר מאדם אחר.

ר"ה להאילנות, כי אילן בגימטריא מאכל שנמשך לבנ"ה השפעת מזוני וכל טוב בזמן הזה.

תפילה על האתרוג ואכילתו:

בספר בני יששכר (חודש שבט מאמר ב' אות ב') כתב שהתנא דייק בלשונו במשנה וכתב ראש השנה לאילן, לשון יחיד, לרמז על האילן המיוחד, הוא אילן האתרוג, שבט"ו בשבט הזמן לבקש על אתרוג כשר ומהודר לכבוד חג סוכות. וז"ל: "באילן", יש לרמז מה שקבלנו מרבותינו להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר יפה ומהודר, שיזמין השם יתברך בעת המצטרך למצווה. כי הנה זה היום אשר עולה השרף באילנות, והוא כפי הזכות של כל אחר מישראל, הנה מה טוב ומה נעים שיתפלל האדם ביום ההוא ראשית יסוד הצמיחה, שיזדמן לו השי"ת לעת המצטרך את הפרי עץ הדר. והנה תפלתו תעשה פירות וזהו שרמז התנא באומרו לשון יחיד לאילן, להורות על האילן המיוחד המבואר בתורה למצוה. עכ"ל.

והבן איש חי בספרו לשון חכמים סימן ל"ו תיקן תפילה מיוחדת לכך.

וכן ידוע שהתבטא הרה"ק מאפטא זי"ע שידוע בחמשה עשר בשבט איזה אתרוג יהיה לו לחג הסוכות (אילנא דחיי אור הנר). וכן על הרה"ק רמ"מ מקאצק זי"ע מסופר, שפעם בט"ו בשבט הוציא מהדגים את הביצים הנקרא 'רויגין' נתנם להגביר הירש לייב כאמרו 'דערש לייב עס רויגין' שנשמע כמו 'אתרויגין', ולא הבינו כוונתו ובאותה שנה היו הדרכים משובשות בגייסות מלחמה, ולא היה אפשר להשיג אתרוגים לסוכות, והירש לייב הנ"ל היה אז במרינה אחרת ועלה בירו להשיג אתרוג מהודר מאור והביאו להרה"ק מקאצק, אז הבינו כוונת הרה"ק מקאצק, שאיחל והתפלל ברמז על כך.

ובספר זכרון נפתלי מובא, שהרה"ק רבי נפתלי הירצקא מראצפערט זי"ע היה נוהג לגמור את כל ספר התהילים ביום ט"ו בשבט להתפלל על אתרוג נאה ומהודר, ואירע לו בשנה אחת שבאמצע אמירתן הפסיקו אחד באמצע ספר התהילים, ובשנה הבאה היה האתרוג שלו מהודר רק בחציו.

ואגב נביא מעשה (הובא בספר מנוחת הנפש עמ' קצ"א), אשר פעם בא אברך אל הגה"צ רבי שמעון ישראל פאזען משאפראן זי"ע בערב יוה"כ וזעקה בפיו, שקנה אתרוג יקר במאה דולר (סכום רב בימים ההם) ועכשיו חזר והסתכל באתרוג ומצא בו פגם כלשהו. השיב לו הרב ז"ל, איני רוצה לדעת כמה שלמת בעד האתרוג אלא כמה פרקי תהילים אמרת קודם שקנית. (וכמש"כ בספר שם משמואל סוכות, תרע"ח) וז"ל: ושמענו על הקדושים בדור שלפנינו שלא רצו לקנות אתרוג עד אחר יוה"כ פ' באמרם שלפי מסת התפילה כן מזדמן להם אתרוג נקי ובדמעותיהם מדיחין את הכתמים מן האתרוג שלהם, ויש שהי' כחם יפה ולקחו אתרוג צרור כמו שבא ממרחקים ולא ראו אותו ולא פתחו אותו כלל עד יום א' סוכות שפתחו אותו למצוה והי' נמצא תמיד הדר ומהודר).

לעומת כן אמר הרה"ק רבי יששכר מוולברוז' זי"ע (עבודת יששכר, ליקוטים) בשם צדיק אחד, שראוי בט"ו בשבט להתפלל שיזכה בפסח למצות כשרות ומהודרות בשימור הראוי ללא כל חשש חמץ חלילה.

סגולת אכילת האתרוג:

כתב הבא"ח (שנה א' פרשת ראה עעי י"א): ...אבל קהל עדתינו אינו מצוי אצלם לאכלו קודם סוכות, ורק אוכלים אותו בט"ו בשבט שמביאים למכור, וגם אותם הקונים

מעלת אחת, מחמת ששלושים יום קודם החג מתחיל להאיר מקדושת ואור אותו החג, ויום ט"ו בשבט הוא שלושים יום קודם פורים, ועל גודל יום הפורים מצינו ש"פורים כיפורים", כלומר שגדלותו אף יותר מיום הכיפורים, וזאת משום, שביום כיפור הקב"ה מוחל וסולח רק למי שעשה תשובה, ואילו על יום פורים נאמר "כל הפושט יד נותנין לו".

מעלה נוספת ליום ט"ו בשבט מובא בספה"ק קדושת לוי (ליקוטים עמ' ק"ט), שט"ו בשבט הא בבחינת ארבעים יום קודם יצירת הולד, שהרי בגמרא בראש השנה (י): נחלקו מתי נברא העולם, רבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם ולרבי יהושע בניסן נברא העולם, וכתבו התוספות (שם כז.) שאלו ואלו דברי אלקים חיים, שבתשרי עלה במחשבה לברוא וזהו שאומרים "היום הרת עולם" מלשון הריון, ולמעשה נברא בניסן. ובפסיקתא דרב כהנא (פיסקא כ"ג אות א') מובא שאדם הראשון נברא בראש השנה, והוא הרי נברא ביום השישי למעשה בראשית, נמצא איפוא, שחמשה ימים קודם לכן, כלומר, בכ"ה באדר התחילה הבריאה, ומ' יום קודם עלה ברצונו של מקום לברוא את העולם, שזה יום חמשה עשר בשבט.

הרה"ק מרוז'ין אמר: מדוע נוהגים אצלנו בעריכת השולחן בט"ו בשבט משא"כ בט"ו באב, דשם איתא (תענית כו:): לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכו'? אלא הטעם הוא, משום שט"ו באב הוא הכתר לימי הדין והתשובה, ואילו ט"ו בשבט הוא הכתר לימי הגאולה והשמחה, ועל כן נוהגים לשמוח ביום זה.

הרה"ק רבי מרדכי שלמה מבאיאן זי"ע אמר: אצל כמה צדיקים היה המנהג שבט"ו בשבט היו לובשים קיטל כמו בר"ה, אבל אומר אני איך שיהיה, יעזור השי"ת שמהיום תחל שנה טובה לישראל. גם אמר ששמו של החודש ג"כ מרומז לזה שכן שבט ראשי תיבות: שנה טובה ברוכה.

הרה"ק ר' דוד בידרמן זי"ע שישב על כסאו של זקנו הרה"ק רבי משה מלעלוב זי"ע, הראה את כוחו הגדול ביום זה, באומרו, שחמשה עשר בשבט מסוגל לישועה. וכשם שהאילן מתברך בפירותיו, כך ישתבח האדם בפירותיו.

בשנת תרע"ו בזמן שהתחוללה המלחמה העולמית הראשונה, ערך הרה"ק רבי דוד את השולחן ביום ט"ו בשבט עם פירות ארץ ישראל, אולם אין בא, שכן מחוץ שכלה חרב ובחדרים השתוללו מגפות ומחלות שהפילו חללים רבים. והנה נפתחה הדלת וילד קטן בנו של אחד מחסידיו נכנס ומספר לו, שאביו וכל בני ביתו נפלו למשכב וקיצם קרוב.

פרץ רבי דוד בבכי מר ואמר, "רבונו של עולםש מת' תי בחגה של ארץ ישראל הושבתה, אמור די לצרותינו". ומיד התאושש ובמאור פנים פנה אל הילד הוציא פרי מערימת הפירות שלפניו והושיט לו בהוסיפו "הא לך והבא הביתה ובטוח אני כי בזכות פירות חמשה עשר בשבט יזכה אביך לראות ממך

פירות". ואכן המגיפה פסחה על הבית.

סגולת היום:

בספר שער יששכר (מאמר פרי העץ לחודש שבט אות ב') כותב שיום זה מסוגל להיפקד בזרע של קיימא. ובספר תפארת בנין, מובא שיום זה מסוגל לרפואה. ומובא דרך רמז "פרי" עם ג' האותיות עולה רצ"ג כמספר "רפואה" עם הכולל. ובספר ארון עדת להרה"ק רבי שרגא מביאליברזיק כתב ד'חמשה עשר' הוא אותיות 'שער שמחה', רמז שבזמן הזה נפתחו לבנ"י שערי שמחה והשפעת כל טוב, ולכן הוא

אתרוג לנענוע, מצניעין אותו עד ט"ו בשבט ואוכלים אותו, ואלו אין צריכים לברך שהחינו, וכו'. ע"כ.

על הגה"צ רבי זוסמאן סופר זצ"ל מובא, שהיה מהדר אחר מאכל אתרוג, כי אמר, שסגולת אכילת אתרוג להשפיע כוח בפרי העץ ולזכות לאתרוג נאה בסוכות (עוללות אפרים החדש).

[ואגב עי' בדרכי חיים ושלוש (אות תתל"א) שכתב: 'וציוה - הרה"ק רח"א ממונקאטש זי"ע) בביתו לדקדק שלא לכבש ולעשות האתרוג לאכול, רק אור לט"ו בשבט שאז מסוגל לזה. ע"כ].

בספר קדושת היהודי מובא בשם היהודי הקדוש מפשיסחא, שמי שיאכל אתרוג בט"ו בשבט יזכה להשלים שנתו.

ובספר יפה ללב (ח"ב סי' תרס"ד) כתב, שמנהגם לעשות מרקחת מהאתרוג שבירכו עליו בסוכות, ולהעלותו על השולחן בליל ט"ו בשבט, שיברכו עליו מאנשי הבית איש או אשה, ומה גם אם היא הרה ללדת, שאומרים שהוא סגולה שתלד בריוח ולא בצער, ויצא הולד בר קיימא, לחיים טובים ולשלום, כשאוכלת ממנו באותה שעה.

והנה בספר מועדי קדשיך כתב, שיש שייכות נפלאה לט"ו בשבט עם האתרוג, כי הנה ידוע שהאתרוג דומה ללב והרי לב השנה הוא ט"ו בשבט כמו שכתוב בספרים הקדושים, שהרי הלב הוא נמצא בסוף השליש הראשון של הגוף, וכמו כן ט"ו בשבט הוא בסוף השליש הראשון של השנה משום כך טוב להתפלל בט"ו בשבט שיזמין לו השם יתברך אתרוג מהודר לחג הסוכות.

אחר שראינו השייכות בין האתרוג אל ט"ו בשבט, כתב בספר פירותיך מתוקין (עמ' קי"ג) דבר פלא הוא, שמיד אחר סוגיית הגמרא העוסקת בענין ט"ו בשבט, מתחיל הסוגיא דאתרוג, וכן בירושלמי. ע"כ.

סגולה:

ישנה סגולה לזיווג (אשר לעת עתה לא מצאתי את מקורה) שכותבים שם הבחור או הבחורה ושמות ההורים על נייר מניחים בשקית ניילון, וקושרים זאת על אילן 'שקדים' מתחילת יום ט"ו בשבט היינו קודם השקיעה וישאר שם במשך כל היום, היינו ער אחר צאת הכוכבים, ואח"כ ישאו את הפתקאות עליהם או יניחום תחת הכר למשך שנה או עד שמתארסים.

אכילת פירות:

המג"א (סימן קל"א סקט"ז) מביא שנוהגין האשכנזים להרבות במיני פירות של אילנות בט"ו בשבט. ורבינו אפרים הכהן בספרו שבת מוסר פרק ט"ז כותב, בני הוי זהיר לברך על הפירות בט"ו בשבט, שמנהג ותיקין הוא.

רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו פרי צדיק (ט"ו בשבט אות ב') אף מוסיף ואומר, שעל ידי שמנהג ישראל לאכול פירות ביום ט"ו בשבט, בכח המנהג נכנסה קדושה נוראה באכילת הפירות של ט"ו בשבט, עד שבכח אכילת הפירות אנחנו מקדשים את אכילתנו של כל השנה.

רבי אברהם פאלאג'י בספרו והוכיח אברהם (פרק ל"ד) מצייין, מאת ה' היתה זאת כי רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך חל יום ט"ו בשבט בימי השובב"ם, כי מתיקוני חטא של שובב"ם היא להרבות בברכות בכוונה, ורמז זה בפסוק "ברכות לראש צדיק" - ברכות אשר אומרים אותם לראש - ראש השנה לאילנות, "צדיק" על ידי כך ראוי להיות צדיק.

בספר זכר דוד לרבי דוד זכות כתב, שביום ט"ו בשבט צריך לעשות תשובה ולהתחרט על מה שלא בירך ברכות כדבעי,

ומעכשיו לקבל על עצמו שיברך כראויה ה' יר לא לאכול שום דבר בלא ברכה לפניו ולאחריו, כשמת אין תולעים שולטים בגופו הואיל ובשרו נתגדל על ידי ברכה, ודין הוא שאין קללה באה במקום ברכה.

בספה"ק תורת אמת כתב: טעם שנוהגין לאכול פירות בט"ו בשבט, שעל ידי שאדם נהנה ממה שברא הקב"ה בעולמו ומשבח ומקלס להשי"ת יגיע מזה תענוג להשי"ת כדכתיב "כל פעל ה' למענהו" לשבח ולקילוסו וגו'. ולזאת בהגיע ט"ו בשבט שבו נותן מחדש השרף באילנות ומגדל פירות, שהוא ג"כ לצרכי אדם, אך בכל זה אין הדבר בהכרח שכל אדם יאכל פרי העץ, לזאת מנהג ישראל לאכול פירות ביום זה לשבח ולקלס להשי"ת על העבר על הפירות שגדלו אשתקד, ובכח זה נתחדש הכח והשרף באילנות שיוצאיו את פריים בטוב טעם הפירות ושמנן, ויעלו ויפריחו פירות טובים ושמנים ומתוקים לצרכי האדם.

על כמות הפירות שאוכלים יש מנהגים חלוקים: בספר חמדת ימים ישנו קונטרס הנקרא "פרי עץ הדר" ושם מביא המחבר סדר לימוד בעת אכילת הפירות, כאשר את חלקו הראשון אומרים לפני תחילת האכילה, ואילו חלקו השני מחולק לשמות הפירות, ולפני אכילת כל פרי אומרים מאמר מהזוה"ק השייך לאותו הפרי. והמחבר כתב את מאמרי הזוה"ק לשלושים סוגי פירות, שנחלקים לשלושה קבוצות של עשרה פירות לקבוצה: קבוצה אחת כוללת פירות שנאכלים בשלמותו, כגון תאנים וכדומה. קבוצה שניה כוללת פירות שקליפתן נאכלת וגרעינן נזרק. כתמרים זיתים וחרובין. ובקבוצה השלישית ישנם פירות שקליפתן נקלפת ותוכם נאכל, כאגוזים ודומיהם, ורמז בזה לדברים עליונים.

וכתב שם, שבמקום שמצויים כל השלושים פירות שהוא מנה שם, מצוה לחזר אחריהם כי כל המרבה הרי זה משובח. ובמקומות שאין מצויים כל כך הרבה פירות, לא יפחות מי"ב מיני פירות, וביאר שם הטעם של מנין י"ב על פי הקבלה.

בספר מועד לכל חי לרבינו חיים פאלאג'י (סימן ל' אות ז'), הביא מספר ברכת אליהו שיאכלו ט"ו מיני פירות. והביא שם מנהג נוסף שיאכלו ז' מינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל. כגון על חיטה לאכול לחם עבור שעורה לשתות בירה, בשביל גפן יין.

והוא מביא מנהג נוסף, שלאחר ברכת המזון היה אבי המשפחה מברך על החיטה ככתוב "חלב חיטים ישביעך" כדי שיהיו לו מזונות בריוח. ואילו האשה היתה מברכת על הגפן על שם הפסוק "אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתיך". והבן מברך על הזית, "בניך כשתילי זיתים". והבנות על רמון ואגוז על שם "כל כבודה בת מלך פנימה". והתינוקות היו מברכים על דבש ותפוח, על שם "תחת התפוח עוררתך".

שבת פרשת יתרו:

יש נוהגים לומר בעת פתיחת הארון אחר אמירת "ברוך שמי" נוסח קבלה זו בחג השבועות ובשבתות יתרו ואתחנן (מובא בליקוטי צבי): הריני מקבל עלי קבלת התורה הקדושה שנתנה לנו בהר סיני על ידי משה רבינו עליו השלום, והריני מקבלה מחדש קבלה גמורה וחלוטה, וקבלה זו בכל ליבי ומאודי ונפשי, וקבלה זו בלי שום אונס והכרח כלל, וקבלה זו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, וקבלה זו עלי ועל זרעי וועל זרע זרעי עד סוף כל הדורות, וקבלה זו על דעת רבי שמעון בר יוחאי הקדוש, ועל דעת רבי אלעזר בנו, ועל דעת יותם בן עוזיה, ועל דעת רבי יצחק לוריא אשכנזי הקדוש, ועל דעת רבינו ישראל בעל שם טוב הקדוש, ועל כל אבותינו הקדושים, ופי כפיהם והודעתי כהודעתם והריני סומך עליהם דרך כלל ופרט, בכלל כל ישראל הכשרים אמן נצח סלה ועד.